

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Juurdepääs veele: võitlus veepuuduse vastu ja veepuuduse mõju sotsiaalpoliitikale“**(omalgatuslik arvamus)**

(2023/C 349/10)

Raportöörid: **Kinga JOÓ ja Carlos Manuel TRINDADE**

Täiskogu otsus	25.1.2023
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 omalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	töehõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	21.6.2023
Vastuvõtmine täiskogus	13.7.2023
Täiskogu istungjärk nr	580
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	171/19/22

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee toetab täielikult ÜRO resolutsioone, milles kinnitatakse, et vesi on inimõigus⁽¹⁾ ning elu ja kõigi inimõiguste eeltingimus⁽²⁾. ÜRO kestliku arengu eesmärgis nr 6 ja Euroopa Liidu sotsiaalõiguste samba 20. põhimõttes on sätestatud veele juurdepääsu õiguse üldpõhimõtted. Kliimamuutuste kontekstis omandab veepuudus veelgi suurema tähtsuse, mistõttu on vaja selle vastu võitlemiseks avalikke poliitikameetmeid. Veenappus mõjutab kõige enam kaitsetut elanikkonda.

1.2. Komitee kutsub Euroopa Komisjoni ja liikmesriike üles kõikjal veepoliitikas ja veepuudusega tegelemisel rakendada inimõigustel põhinevat lähenemisviisi, mis oleks kooskõlas ka Euroopa sotsiaalõiguste sambaga. Vee- ja sanitaarteenused peaksid olema kestlikud, õiglased, tõhusad, kvaliteetsed ja kõigile taskukohased ning seejuures tuleb pöörata eritähelepanu kaitsetutele ühiskonnarühmadele.

1.3. Komitee arvates tuleks elanikkonna üldist juurdepääsu õiglase hinnaga kvaliteetsele joogiveele ja sanitaartingimustele käsitada avaliku hüvena, mitte üksnes kaubana, mistõttu ei tohiks seda majandada ühtse turu eeskirjade kohaselt.

1.4. Komitee kutsub komisjoni üles edendama ühist lähenemisviisi veepuuduse mõistmisele ELi tasandil ja töötama välja veepuuduse tervikliku määratluse. Määratlus peaks võimaldama reaalselt ja ühist arusaama veepuudusest⁽³⁾ ning selle raames peaks iga liikmesriik saama välja töötada oma kontekstist sõltuva määratluse kooskõlas Euroopa omaga.

⁽¹⁾ <https://www.ohchr.org/en/water-and-sanitation>.

⁽²⁾ <https://digitallibrary.un.org/record/687002>.

⁽³⁾ Vt ka Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Võitlus energiaostuvõimetuse vastu ja ELi vastupanuvõime: majanduslikud ja sotsiaalsed probleemid“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Tšehhi Vabariigi taotlusel) (ELT C 486, 21.12.2022, lk 88).

1.5. Komitee kutsub komisjoni üles töötama välja ühised suunised, et jälgida juurdepääsu kvaliteetsetele ja taskukohastele vee- ja sanitaarteenustele⁽⁴⁾ ning nende ruumilist, sotsiaalset ja soolist ebavõrdsust liikmesriikide ning ELi tasandil. Samuti peaks komisjon praeguse olukorra kaardistama ja korrapäraselt arengut jälgima. Andmed peaksid olema usaldusväärsed, kehtivad ja avalikult kättesaadavad. See on vajalik ka selleks, et järgida artikli 16 punkti a Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. detsembri 2020. aasta direktiivis (EL) 2020/2184 olmevee kvaliteedi kohta⁽⁵⁾ (edaspidi „joogiveedirektiiv“). Samuti loodab komitee, et vastu võetakse Euroopa Komisjoni ettepanek sõnastada uuesti asulareovee puhastamise direktiiv,⁽⁶⁾ kuhu lisatakse artikkel 19 sanitaarvõimalustele juurdepääsu kohta.

1.6. Komitee teeb komisjonile ettepaneku, et joogiveedirektiivi eelseisev läbivaatamine peaks hõlmama üldise juurdepääsu tagamist vee- ja sanitaarteenustele, nagu on sätestatud ÜRO kestliku arengu eesmärgis nr 6. Komitee soovib komisjonil võtta vastu ühised vee- ja sanitaarteenuste hinnakujunduse suunised, mille raames saavad liikmesriigid arendada oma kontekstist sõltuvaid õigusraamistikke. Suunistes tuleb austada inimeste õigust veele ja veekogude seisundi mittehalvendamise põhimõtet, nagu soovitas ÜRO inimõiguste ning joogiveele ja sanitaaringimustele juurdepääsu valdkonnas.

1.7. Komitee rõhutab, et vee- ja sanitaarteenuste eest maksmine ei tohiks ohustada muude sotsiaalsete vajaduste täitmist. Seepärast kutsub komitee komisjoni üles andma ülevaate meetmetest, mida kohaldatakse kõigis liikmesriikides seoses taskukohasuse ja eelkõige vähekaitsitud tarbijatega. Selle ülevaate põhjal kutsub komitee komisjoni üles töötama liikmesriikidele välja ühised suunised, mille abil teha kindlaks taskukohasuse probleemidega leibkonnad, täpsemalt vähekaitsitud tarbijad, ning meetmed nende probleemide lahendamiseks. Sellised suunised peaksid tagama, et ühegi kaitsetus olukorras oleva kasutaja veevarustust ei katkestata⁽⁷⁾. Need meetmed peaksid põhinema terviklikul ülevaatel asjaomaste leibkondade olukorrast. Meetmetes tuleks kohaldada sotsiaalpoliitika vahendeid, eluasemepoliitika meetmeid ja erimeetmeid, mis on seotud vee- ja sanitaarteenustega kontekstipõhiselt. Selliste meetmete rahastamisel tuleks arvesse võtta solidaarsuse põhimõtet. Lisaks avaliku sektori rahastamisele tuleks uurida ka uuenduslikke rahastamisvorme, näiteks luua sihtotstarbelisi rahalisi vahendeid, mis integreeritaks veearvesse.

1.8. Komitee soovib ELil võtta vastu ja tugevdada vee kontsessioonilepingute õigusraamistikke, et majandada vett avaliku hüvena, mitte kaubana, millega saab kaubelda. Sellised õigusraamistikud peaksid:

- a) olema kooskõlas inimõigustega;
- b) edendama veeökosüsteemide kestlikkust;
- c) olema loodud ja kehtestatud läbipaistval viisil ning üldsuse osalusel;
- d) täiendada kontsessiooniõiguste raamistikku avaliku sektori asutustega, et saada õiglase hüvitise eest tagasi veekasutusõigused ja jaotada need põuakriisi ajal ümber hädaolukorras olevatele kasutajatele.

1.9. Komitee märgib, et avaliku ja erasektori veemajanduse vahel on põhimõtteline erinevus ning mõlemast valdkonnast võib leida häid ja halbu näiteid. Erasektori veemajandus keskendub kasumile, mistõttu võib tal siiski olla raske täita teenuse universaalsuse põhinõuet, st teenindada 100 % elanikkonnast. Komitee leiab, et avaliku sektori hallatav veemajandus suudab paremini tagada üldise juurdepääsu vee- ja kanalisatsioonisüsteemidele õiglase hinnaga ja piisavate kvaliteedistandarditega ning ökosüsteemide taastamise ja kaitse.

⁽⁴⁾ Joogiveedirektiivis (direktiiv (EL) 2020/2184) sätestatud jälgimise täienduseks.

⁽⁵⁾ ELT L 435, 23.12.2020, lk 1. „Liikmesriigid [...] teevad kindlaks olmeveele juurdepääsuta või piiratud juurdepääsuga inimesed, sealhulgas kaitsetud ja tõrjutud rühmad, ning põhjused, miks juurdepääs puudub“, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020L2184>.

⁽⁶⁾ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv asulareovee puhastamise kohta (uuesti sõnastatud), COM(2022) 541 final, 2022/0345 (COD).

⁽⁷⁾ Vt ka <https://www.aquapublica.eu/article/news/access-water-and-sanitation-must-be-priority-commission-action-plan-implementation>.

1.10. Komitee leiab, et EL ja kõik liikmesriigid peaksid võtma vastu keskkonnavalase visiooni ja töötama välja programmid veetarnijate rahastamiseks, et vähendada lekkeid ja kadusid, mis on veevarude majandamise üks suurimaid probleeme. Komitee kutsub komisjoni ja liikmesriike üles kaaluma ja toetama uusi ja uuenduslikke tehnilisi lahendusi veenappuse probleemi lahendamiseks, nagu hallvee ja puhastatud reovee ulatuslikum kasutamine ning detsentraliseeritud väikesemahulised reoveepuhastid.

1.11. Komitee kutsub komisjoni ja liikmesriike üles eraldama avaliku sektori vahendeid taristu arendamiseks. Seejuures tuleb eritähelpanu pöörata vähete ressurssidega kinnisvaraomanikele ning sotsiaalselt ebasoodsas olukorras olevatele linna- ja maapiirkondadele, kellel on pikaajalised taristu renoveerimise vajadused. Kaaluda tuleks renoveerimislaeiga seotud vee- ja kanalisatsioonitaristu arendamist. Ruumilisel planeerimisel tuleks kaaluda ka vee- ja sanitaarteenuste keskkonnavalaselt, majanduslikult ja sotsiaalselt kestlikku osutamist.

1.12. Võttes teadmiseks, et Euroopas on palju vesikondi, mis hõlmavad mitut liikmesriiki, soovib komitee iga ELi vesikonna puhul vastu võtta poliitilise ja tehnilise juhtimisraamistiku ning kaasata kodanikuühiskond (vt punktid 6.4 ja 6.5). Komitee soovib komisjonil hinnata vesikondade majandamise tulemuslikkust ning võtta selle parandamiseks kasutusele poliitilisi, tehnilisi ja osalusmehhanisme. Komisjon peaks looma vesikonnakoostöögruppi, mis esindab kõiki sidusrühmi ning abistab vesikonna majandajat ja võtab vahendaja rolli piiriülestes konfliktides.

1.13. Komitee soovib komisjonile järgmist:

- reguleerida üliveemahukaid põllumajandus- ja tööstusprojekte seoses allavoolu esinevate keskkonna- ja sotsiaalsete probleemidega. Mõnel juhul tuleks töötada välja nende projektide järkjärgulise lõpetamise etapp, otsides lahendusi asjaomastele ettevõtjatele, töötajatele ja piirkondadele ning eraldades vajalikke rahalisi vahendeid, et saavutada leitud lahenduses tasakaal;
- töötada välja õigusaktid, et tagada minimaalne merre jõudev veevooluhulk;
- tagada, et veenappuse kriisi korral võtab EL vastu hädaolukorra lahendamise kavad, milles seatakse esikohale olmevee kättesaadavus.

1.14. Komitee teeb ettepaneku, et EL töötaks välja poliitikameetmed tarbijate kaitsmiseks, tagades kõigile juurdepääsu puhtale ja õiglase hinnaga joogiveele ning nõuetekohastele kanalisatsioonisüsteemidele. See poliitika peaks hõlmama asjaomaste sidusrühmade (tarbijad, töötajad, ettevõtjad) osalemist konsultatsiooniorganites.

1.15. Komitee kutsub komisjoni ja liikmesriike üles võtma meetmeid, et suurendada ELi elanike teadlikkust vee väärtusest ning kõigi inimeste veele ja sanitaartingimuste juurdepääsu tähtsusest. Kommunikatsiooni ja hariduse potentsiaali suurendada teadlikkust tuleks kasutada selleks, et edendada säästvat vee- ja sanitaarteenuste kasutamist⁽⁸⁾. Tähelepanu tuleks pöörata lastele ja noortele kui peamistele osalejatele, kes peaksid tulevikus vee- ja sanitaarteenuseid säästvalt kasutama, kuid teadlikkuse suurendamine peaks hõlmama siiski kõiki vanuserühmi. Veepuuduses olevate leibkondade puhul tuleks teadlikkuse suurendamine lisada muude meetmete hulka, et parandada leibkondade juurdepääsu kvaliteetsetele ja taskukohastele vee- ja sanitaarteenustele.

1.16. Komitee rõhutab, et ELi ja liikmesriikide veepoliitikale peaksid lisanduma süstemaatilised uuringud veesektori personalivajaduste, sealhulgas vajalike kvalifikatsioonide, tööjõu arendamise ning töötervishoiu ja tööohutuse juhtimise kohta. Neid uuringuid tuleks korraldada koos sektori sotsiaalpartneritega.

⁽⁸⁾ Nagu muu hulgas rõhutati seda 2016. aasta Budapesti veekonverentsi järeldustes ja poliitikasoovitustes (https://www.budapestwatersummit.hu/hu/Vilagtalalkozo/Letoltheto_dokumentumok) ning 2019. aasta Budapesti veekonverentsi pöördumises: (https://www.budapestwatersummit.hu/en/Summit/Budapest_Appeal).

2. Arvamuse sissejuhatus ja ulatus

2.1. Vesi on kõigi elu aspektide alus. See on ka kestliku arengu oluline osa ning hädavajalik rahu säilitamiseks meie tsivilisatsioonis. Kliimamuutused on juba süvendanud veega seotud probleeme ja teevad seda ka tulevikus veelgi ulatuslikumalt. Ebapiisavad mageveevarud avaldavad inimestele, eriti vähekaitsitud rühmadele, üha suuremat survet.

2.2. ÜRO Peaassamblee tunnistas 2010. aastal⁽⁹⁾ sõnaselgelt, et õigus veele ja kanalisatsioonile on inimõigus. Seda kinnitati 2023. aasta ÜRO veekonverentsil⁽¹⁰⁾. ÜRO tunnistas samuti, et puhas joogivesi ja sanitaaringimused on olulised kõigi inimõiguste teostamiseks. ÜRO 17 rahvusvaheliselt kokkulepitud kestliku arengu eesmärki sisaldavad eesmärki nr 6 „Tagada kõigile puhas joogivesi, sanitaaringimused ja kestlik veemajandus“. Lisaks nendele ülemaailmselt võetud kohustustele on Euroopa sotsiaalõiguste samba 20. põhimõtte kohaselt igapäevaelus õigus pääseda ligi kvaliteetsetele esmatähtsatele teenustele, sealhulgas veele ja sanitaaringimustele.

2.3. EL on loonud tervikliku õigus- ja juhtimisraamistiku, et tagada oma veevarude kestlik majandamine, ning on teinud edusamme selle rakendamisel.⁽¹¹⁾ ⁽¹²⁾ Varasemates arvamustes on komitee märkinud järgmist: veeprobleemid tuleb siduda vaesuse vastu võitlemise meetmetega ja vaesuse kaotamise eesmärgiga;⁽¹³⁾ tuleb edendada vee ja sanitaaringimuste kui kõigi jaoks elutähtsate avalike teenuste pakkumist;⁽¹⁴⁾ joogivee kättesaadavust tuleb hõlbustada kaitsetute rühmade ja inimeste jaoks, kes elavad eraldatud kohas ning ebasoodsas olukorras olevas või äärepiirkonnas⁽¹⁵⁾.

2.4. Käesolevas omaalgatuslikus arvamuses juhitakse tähelepanu praegustele probleemidele seoses juurdepääsuga puhtale veele ja sanitaaringimustele. Samuti käsitletakse meetmeid, mida tuleb võtta Euroopa, riiklikul ja kohalikul tasandil, ning organiseeritud kodanikuühiskonna rolli võitluses veepuuduse ja selle mõjuga, eelkõige kõige vähem kaitstud inimestele. Lõpuks uuritakse võimalusi, kuidas leevendada veepuuduse sotsiaalset, poliitilist, majanduslikku ning inimeste tervisele avalduvat mõju.

2.5. Hoolimata ELi suhteliselt soodsast geograafilisest asukohast esineb siiski ka ELis veepuudust. Juurdepääsu puudumine kvaliteetsele ja taskukohasele veele ja sanitaaringimustele, mida võib kirjeldada veepuudusena, on miljonite ELi kodanike jaoks igapäevane kogemus. Teisisõnu jäetakse miljonid eurooplased ilma õigusest taskukohasele ja kvaliteetsele veele ja sanitaaringimustele.

2.6. Ent veepuudusel on kaugeleulatuvad sotsiaalsed, majanduslikud ja keskkonnavalased tagajärjed: terviseriskid üksikisiku ja kogukonna tasandil, tööalase konkurentsivõime vähenemine ning kohaliku majanduse halvenemine, sotsiaalne tõrjutus, keskkonnareostus, elanike liikumine ja ränne ning poliitiline ebastabiilsus. Võrreldes leibkondade veekasutust ja reovee tootmist tööstuse ja põllumajanduse omaga, on sellised tagajärjed väga ebaproportsionaalsed. See kajastub asjaolus, et esimene edukas Euroopa kodanikualgatus puudutas juurdepääsu veele ja sanitaaringimustele. Algatusega nõuti vee- ja sanitaarteenuste tagamist ELis kõigile inimestele, veega varustamisel inimõiguste asetamist turuhuvidest ettepoole ning ELi suuremaid jõupingutusi, et tagada üldine juurdepääs veele ja sanitaaringimustele⁽¹⁶⁾. Veepuudusega tegelemine on vajalik komisjoni poliitiliste prioriteetide saavutamiseks, eriti seoses roheline kokkuleppe ja lubadusega mitte kedagi kõrvale jätta.

2.7. Joogiveedirektiiv kehtestab liikmesriikidele kohustuse võtta kõik vajalikud meetmed, et tagada joogivee kättesaadavus vähekaitsitud ja tõrjutud rühmadele. Selles direktiivis ei tunnustata siiski kestliku arengu eesmärkides sisalduvat üldist õigust puhtale joogiveele ja sanitaaringimustele. Komitee kutsub komisjoni üles joogiveedirektiivi järgmisel läbivaatamisel seda õigust tunnustama.

⁽⁹⁾ Resolutsioon 64/292, „The human right to water and sanitation“ (2010), https://www.un.org/waterforlifedecade/human_right_to_water.shtml.

⁽¹⁰⁾ https://sdgs.un.org/sites/default/files/2023-03/Closing%20press%20release_waterconference_FINAL_24Mar.pdf.

⁽¹¹⁾ Uuesti sõnastatud joogiveedirektiiv (2018).

⁽¹²⁾ Ettepanek vaadata läbi asulareovee puhastamise direktiiv (2022).

⁽¹³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Veepoliitika kaasamine ELi teistesse poliitikavaldkondadesse“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Ungari taotlusel) (ELT C 248, 25.8.2011, lk 43).

⁽¹⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa kodanikualgatuse „Vesi ja kanalisatsioon on inimõigus! Vesi on avalik hüve, mitte kaup“ („Right2Water“) kohta“ (COM(2014) 177 final) (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 12, 15.1.2015, lk 33).

⁽¹⁵⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek võtta vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv olmevee kvaliteedi kohta (uuesti sõnastatud)“ (COM(2017) 753 final – 2017/0332(COD)) (ELT C 367, 10.10.2018, lk 107).

⁽¹⁶⁾ <https://right2water.eu/>.

2.8. Komitee märgib kahetsusega, et kättesaadavad andmed on piiratud ja killustatud, mistõttu on raske saada terviklikku ülevaadet nähtuse ulatusest ja omadustest.

3. Juurdepääs kvaliteetsele veele ja sanitaaringimustele

3.1. 2,2 % ELi elanikkonnast ehk ligikaudu 9,8 miljonit inimest ei kasuta parandatud kvaliteediga allikast pärit ohutult majandatavat joogivett, mis oleks juurdepääsetav nende elukohas⁽¹⁷⁾. Veel 2 %-l ehk ligikaudu 9,4 miljonil inimesel on juurdepääs põhitasandi joogiveeteenustele ainult väljaspool oma elukohta⁽¹⁸⁾. Ligikaudu 450 000 ELis elaval inimesel⁽¹⁹⁾ puudub juurdepääs isegi põhitasandi joogiveeteenustele. 6,7 miljonit inimest ELis ehk 1,5 % elanikkonnast elab ilma sanitaarruumideta, st neil ei ole vanni, dušši ega siseruumides asuvat vesiklosetti. Lisaks elab 84,5 miljonit inimest ehk 19 % elanikkonnast ilma juurdepääsuta vähemalt bioloogilisele reoveepuhastusele⁽²⁰⁾.

3.2. Veepuudus mõjutab eelkõige vähekaitsitud üksikisikuid ja leibkondi.

— Vaesuses elavad leibkonnad elavad kolm korda tõenäolisemalt ilma sanitaarruumideta⁽²¹⁾.

— Juurdepääsu puudumine veele, sanitaaringimustele ja hügieenile avaldab mitmel viisil ebaproportsionaalset mõju naistele, näiteks nende ebaproportsionaalse rolli tõttu majapidamistöõde tegemisel ning menstruaalhügieeniga seotud aspektide tõttu.

— Ka lapsi mõjutab see ebaproportsionaalselt, sest nad on vastuvõtlikumad halva hügieeni tagajärgedele.

— Puudega või erivajadustega inimesed puutuvad samuti rohkem kokku veepuuduse tagajärgedega.

— Juurdepääsu puudumine veele, sanitaaringimustele ja hügieenile mõjutab rängalt kodutuid, eriti tänaval ööbijaid, sest nad kannatavad äärmise eluasemevaesuse all.

— Euroopa suurimat etnilist vähemust, romasid, mõjutab tugevalt juurdepääsu puudumine puhtale ja taskukohasele joogiveele ja sanitaaringimustele. Iga kolmas roma inimene elab ilma kraaniveeta eluruumides⁽²²⁾ ning vaid veidi enam kui pooltel on siseruumides vesiklosett või dušš⁽²³⁾. On näiteid tõrjutud kogukondadest (kus romad on ülesindatud), kellele ei pakuta isegi põhilisi joogiveeteenuseid, sest avalikud kraanid on suletud,⁽²⁴⁾ ja nad elavad piirkondades, kus põhjavesi on majandustegevuse tõttu saastunud⁽²⁵⁾.

— Rändajatel, eelkõige dokumentideta rändajatel, kes viibivad erakorralises majutuskohas ja mitteametlikus majutuses, võib olla eriti suur kokkupuude halva juurdepääsuga vee- ja sanitaarteenustele.

— Juurdepääsu puudumine taskukohasele veele ja sanitaaringimustele võib avaldada mõju vähekaitsitud leibkondade pereettevõtetele, tekitades sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme.

⁽¹⁷⁾ <https://data.worldbank.org/indicator/SH.H2O.SMDW.ZS?locations=EU> (2020). Nende inimeste osakaal, kellel ei ole võimalik vajaduse korral kasutada oma elukohas asuvast kättesaadavast parandatud kvaliteediga allikast pärit joogivett, mis ei ole saastunud väljaheite ega põhiliste keemiliste saasteainetega. Parandatud kvaliteediga allikate hulka kuuluvad toruvesi, puurkaevud või torupuurkaevud, kaitstud kaevud, kaitstud allikad ning pakendatud või tarnitud vesi.

⁽¹⁸⁾ <https://data.worldbank.org/indicator/SH.H2O.BASW.ZS?locations=EU> (2020). See näitaja hõlmab nii põhitaseme veeteenuseid kui ka ohutult majandatavaid veeteenuseid kasutatavaid inimesi. Põhitaseme joogiveeteenuste all mõistetakse parandatud kvaliteediga allikast pärit joogivett, tingimusel et vee võtmise aeg edasi-tagasi teekonna puhul ei ületa 30 minutit. Parandatud kvaliteediga allikate hulka kuuluvad toruvesi, puurkaevud või torupuurkaevud, kaitstud kaevud, kaitstud allikad ning pakendatud või tarnitud vesi.

⁽¹⁹⁾ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_06_10/default/table?lang=en, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en.

⁽²⁰⁾ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_06_20/default/table?lang=en, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en.

⁽²¹⁾ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdho05/default/table?lang=en.

⁽²²⁾ <https://fra.europa.eu/en/content/fra-opinions-eu-midis-ii-roma>.

⁽²³⁾ <https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/society/20200918STO87401/kuidas-diskrimineeritakse-romade-kogukondimida-teeb-el-olukorra-parandamiseks>.

⁽²⁴⁾ http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/thirsting-for-justice-march-2017.pdf.

⁽²⁵⁾ <https://eeb.org/wp-content/uploads/2020/04/Pushed-to-the-Wastelands.pdf>.

3.3. Ruumilised erinevused vee- ja kanalisatsioonitaristus on olulised, kuid mitte ainsad tegurid, mis põhjustavad sotsiaalselt ebavõrdset juurdepääsu. Paljudes piirkondades esineb korruga taristu- ja sotsiaalseid probleeme. Tõrjutud maakogukonnad võivad olla eriti ebasoodsas olukorras. Lisaks süvendab ressursivaestes linnaosades, kus on pikaajalised renoveerimisvajadused, veepuudust ja keskkonnaprobleeme halb taristu.

3.4. Samal ajal mõjutavad demograafilised muutused vee- ja sanitaarteenuste nõudluse ruumilist jaotust. Linnastumine suurendab paljudes tihedalt asustatud linnapiirkondades survet vee- ja sanitaarteenustele. Muudes ELi piirkondades, eelkõige (kuid mitte ainult) maapiirkondades, tekitab elanikkonna vähenemine probleeme võrgustike toimimisele.

3.5. Eelnimetatud probleemid juurdepääsul vee- ja sanitaarteenustele puudutavad peamiselt sotsiaalseid rühmi, kuid palju suuremat osa ELi elanikkonnast (keskmiselt 30 %) puudutab mõni veestressi vorm, st vee nõudluse ja pakkumise vaheline erinevus⁽²⁶⁾. Lõuna-Euroopa elanikud seisavad kogu aasta jooksul silmitsi tõsiste veestressiprobleemidega. Teistes Euroopa piirkondades esineb veenappust aeg-ajalt ja ainult teatud piirkondades. Euroopas elab kokku kaheksa miljonit inimest suure põuasageduse või veestressi all kannatavates piirkondades⁽²⁷⁾. Prognooside kohaselt vähendavad kliimamuutused enamikus Euroopa piirkondades hooajaliselt vee kättesaadavust veelgi.

3.6. Lisaks sellele on kliimamuutused hüdroloogiliste tsüklite, sademete muustrite muutumise ja temperatuuri tõusu tõttu veestressi üks peamisi tegureid, mis mõjutavad vett, sanitaaringimusi ja hügieeni otseselt mitmel viisil. Põuad, temperatuuri tõus ja isegi äärmuslik sademete hulk vähendavad vee kättesaadavust ja kvaliteeti ning kahjustavad taristut, mis raskendab hügieeni- ja sanitaarharjumuste järgimist. Veetaseme tõus võib vähendada joogivee kättesaadavust üleujutuste ja soolase vee sissetungi tõttu. Tõendeid Euroopa kohta on vähe, kuid ülemaailmsete suundumuste põhjal võib siiski eeldada, et kliimamuutustel on ebaproportsionaalne mõju vähekaitsitud üksikisikutele, leibkondadele ja kogukondadele⁽²⁸⁾.

3.7. Leibkondades kasutatav veekogus muutub sõltuvalt liikmesriigist märkimisväärselt, ulatudes 77 liitrist 220 liitrini päevas inimese kohta⁽²⁹⁾. Idapoolsemates liikmesriikides on veetarbimine tavaliselt väiksem kui läänepoolsemates, kusjuures suurimad veetarbijad on mõned lõunapoolsemad liikmesriigid, kuid esineb ka erandeid⁽³⁰⁾.

3.8. Vee kvaliteet on ELis üldiselt hea, kuid mõnes piirkonnas esineb endiselt kvaliteediprobleeme, nagu näitavad joogiveedirektiivi alusel mõne liikmesriigi suhtes algatatud mittevastavusjuhtumid. Kui puudub juurdepääs ohutult majandatavale joogiveele ja eelkõige põhitaseme veeteenustele, kaasneb ka suur oht, et tarbitakse ohtlikku joogivett.

3.9. Rahulolu joogivee kvaliteediga on valdavalt suur, kuid mitte üldine. 2010. aastate keskpaiga uuringute andmetel peab 82 % ELi elanikest joogivee kvaliteeti oma elukohapiirkonnas heaks⁽³¹⁾ ning ligikaudu 7 % ei olnud sellega nõus. Üldine hinnang joogiveele ELis oli palju kehvem: vaid 27 % nõustus väitega, et ELis on üldiselt hea juurdepääs tervislikule ja puhtale veele.

⁽²⁶⁾ <https://www.eea.europa.eu/publications/water-resources-across-europe-confronting>.

⁽²⁷⁾ Esimene kuulamine teemal „Aeg sinise kokkuleppe sõlmimiseks“, 27. veebruar 2023.

⁽²⁸⁾ <https://www.preventionweb.net/understanding-disaster-risk/risk-drivers/poverty-inequality>.

⁽²⁹⁾ Eureau, „The governance of water services in Europe“, 2020 <https://www.eureau.org/resources/publications/5268-the-governance-of-water-services-in-europe-2020-edition-2/file>.

⁽³⁰⁾ <https://smartwatermagazine.com/news/locken/water-ranking-europe-2020>.

⁽³¹⁾ <https://circabc.europa.eu/sd/a/0070b535-5a6c-4ee4-84ba-6f6eb1682556/Public%20Consultation%20Report.pdf>.

3.10. Valdav enamik ELi elanikest kasutab kraanivett pesemiseks, isiklikuks hügieeniks ja toiduvalmistamiseks, kuid kraanivett joogiveeks kasutatavate inimeste osakaal on mõnevõrra väiksem. 2010. aastate keskel kasutas üle 90 % inimestest kraanivett toiduvalmistamiseks, samas kui ainult 55 % ütles, et nad kasutavad joomiseks vett otse kraanist ja 10 % joob kraanivett pärast selle filtreerimist.

3.11. Viimastel aastakümnetel on vesi kaubaks muutunud ning vee- ja sanitaarteenused on muutunud erastatumaks ja rohkem finantstegevusele keskenduvaks. Viimastel aastatel on need suundumused kahtluse alla seatud ja on juba näiteid omavalitsustest, kes on veevarustusteenused tagasi enda omandusse võtnud. Vesi on eluks hädavajalik, ühine hüve ja inimõigus. Seepärast tuleks komitee arvates vee- ja sanitaarteenuste kui üldist huvi pakkuvate teenuste suhtes kohaldada selget reguleerimist, millega tagatakse teenuste osutamise kohustused. Nii kindlustatakse veemajanduse ja reoveekäitluse üldine saavutamise taskukohase hinnaga ja piisava teenusekvaliteediga. Komisjon peaks kontsessioonidirektiivis (2014/23/EL) ⁽³²⁾ säilitama veele ja reoveele tehtud erandid, mis on tehtud eduka Euroopa kodanikualgatuse „Right2Water“ tulemusena. Komitee soovib komisjonil vabastada veevarustusteenused ühtse turu eeskirjadest.

4. Taskukohasus

4.1. Vee- ja sanitaarteenuste taskukohasus on ELi elanike jaoks üha suurem probleem – muu hulgas hiljutise energiahinna tõusu tõttu – ja nende teenuste kulud eeldatavasti suurenevad. Üldiselt ei tekita vee- ja sanitaarteenuste kulud leibkondadele liigset koormust, kuid tihti ei kehti see väikese sissetulekuga leibkondade puhul ning asjaomaste leibkondade arv tõenäoliselt suureneb. 3 % künnise alusel on 13 ELi riigis vee- ja sanitaarteenuste eest maksimisega probleeme kõige vaesemal 5 %-l elanikkonnast ning mõnes riigis puudutab see isegi kõige vaesemat 10 % elanikkonnast ⁽³³⁾. Samal ajal võib selline taskukohasuse probleemide mõõtmise viis olla vaieldav, seda võib olla keeruline mõõta ning see ei pruugi näidata probleemi täielikku ulatust, sest ei võta arvesse alatarbimisega leibkondi, veehinna erinevusi ⁽³⁴⁾ ja leibkondade suhtelist sissetulekut.

4.2. Vee- ja sanitaarteenuste hind on riigiti ja piirkonniti väga erinev ⁽³⁵⁾ ning üksikasjaliku statistika puudumise tõttu ei ole võimalik anda põhjalikku ülevaadet. Maapiirkondade jaotussüsteeme iseloomustavad aga pikemad võrgud ja suuremad tegevuskulud, mis toovad kaasa kõrgemad hinnad.

4.3. Lisaks väiksemale sissetulekule võivad vähekaitsitud leibkonnad olla vastuvõtlikumad sellistele taskukohasuse probleemidele, mis on tingitud kehva kvaliteedist, vähem tõhusatest seadmetest ja suuremast kodus veedetud ajast. See puudutab ebaproportsionaalselt palju tõrjutud naisi, lapsi ja noori ning töötuid.

4.4. Valdavad taskukohasuse probleemid vajavad sihipäraseid ja tõhusaid sotsiaalmeetmeid, kuid praegu ei ole võimalik saada terviklikku ülevaadet ELi liikmesriikides nende probleemide lahendamiseks võetud meetmetest, sealhulgas vähekaitsitud tarbijatega seotud meetmetest. Lisaks puudub terviklik ülevaade teenuse katkestamise võimalusest või selle puudumisest ja minimaalse teenuse osutamisest. Mõne riigi kohta on aga olemas osaline teave, ⁽³⁶⁾ mis näitab mitmesuguseid taskukohasuse probleemide lahendamiseks võetud meetmeid.

4.5. Veepoliitika raamidirektiivis on süvendatud põhimõtet „saastaja maksab“, seades eesmärgiks kulude täieliku katmise, et tagada ökosüsteemide tervis. Selle põhimõtte kohaldamine on aga vastuolus põhimõttega, mille kohaselt peab kvaliteetne joogivesi olema üldiselt ja taskukohase hinnaga kättesaadav, ning praktikas toob see kaasa tõsiseid sotsiaalseid tagajärgi.

⁽³²⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. veebruari 2014. aasta direktiiv 2014/23/EL kontsessioonilepingute sõlmimise kohta (ELT L 94, 28.3.2014, lk 1).

⁽³³⁾ https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/blue_deal_fiasconaro.pdf.

⁽³⁴⁾ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e1b8a4b6-en/index.html?itemId=/content/component/e1b8a4b6-en>.

⁽³⁵⁾ <https://www.eureau.org/resources/publications/eureau-publications/5824-europe-s-water-in-figures-2021/file>.

⁽³⁶⁾ <https://www.wareg.org/documents/affordability-in-european-water-systems/>, <https://www.oecd.org/env/resources/15425332.pdf>.

Nende hulgas on eelkõige ebavõrdsuse suurenemine, sest kõige vaesemate elanikkonnarühmade kulud on proportsionaalselt suuremad või nende suhtes ei kohaldata eelnimetatud põhimõtet. Komitee leiab, et taskukohase hinnaga kvaliteetsele joogiveele üldise juurdepääsu põhimõte peab olema fundamentaalne ja sellega tuleb arvestada koos keskkonnaprobleemidega, mis on seotud „saastaja maksab“ ja kulude täieliku katmise põhimõttega.

4.6. Et austada inimeste õigust veele, tagada ökosüsteemide kaitse ja võtta arvesse sotsiaalseid probleeme, on vee hinna struktuur tähtis mõjur taskukohasuse, tõhususe, võrdsuse ja vee kaitse tagamiseks. Selle mitmesuunalise eesmärgi tõttu on olemas erinevaid hinnastruktuure. Eelkõige võib nimetada struktuuri, mille esitas ÜRO eriraportöör,⁽³⁷⁾ kes tegeleb puhtale joogiveele ja sanitaartingimustele juurdepääsu kui inimõigusega, ÜRO Peaassamblee 76. istungjärgul⁽³⁸⁾.

5. Kestlikkus

5.1. Käesoleva arvamuse raames ei käsitleta keskkonnaprobleeme, nagu soolase vee sissetung või reostus, mis võivad lõpuks põhjustada sotsiaalseid probleeme. Keskendutakse inimtegevusele, mis põhjustab vee liigkasutust ja kasutuskonflikte. Kõige tuntum sarnane probleem on see, kui ühe inimese veekasutus takistab kellegi teise kasutust. ELi ja liikmesriikide õigusaktidega püütakse seda lahendada vesikondade majandamise kaudu,⁽³⁹⁾ mille rakendamise ja tulemuste tase on Euroopas olnud erinev.

5.2. Liigkasutus suurendab veenappust ning halvendab vee ja teenuse kvaliteeti. Vee kvaliteedi halvenemine suurendab aga ka selle nappust, mitte veehulga vähesuse tõttu, vaid seetõttu, et väheneb mis tahes otstarbeks sobiva vee kogus või vähemalt tuleb suurendada vahendeid, mis on vajalikud vee kvaliteedi taastamiseks vastuvõetavate standarditeni. Liigkasutuse probleemi lahendamiseks peaksime keskenduma eelmises punktis arutatud tagajärgede asemel põhjustele. Liigkasutus põhjustab keskkonnaprobleeme, mis tekitavad sotsiaalseid probleeme, sest inimtegevus sõltub ökosüsteemidest, eelkõige heas seisundis ökosüsteemidest.

5.3. Tekkimas on üks konkreetne probleem: üliveemahukate põllumajandus- ja tööstusprojektide arendamine veenappuse all kannatavates piirkondades, kus need projektid on võimalikud ainult vee ülekandmisega teistest vesikondadest ja pinnavee liigkasutusega. See aga põhjustab keskkonna- ja sotsiaalseid probleeme allavoolu. Näiteks jõevee liigkasutus toob kaasa setete ja merre jõudvate toitainete vähenemise, suurendades rannikualade seisundi halvenemist ja vähendades kalavarusid. Liigkasutus põhjustab üldiselt ökosüsteemide vaesumist, mis mõjutab kõige enam kõige vähem kaitstud elanikkonnarühmi.

5.4. Sotsiaalsed probleemid tulenevad kalanduse ja võib-olla ka rannikualade turismi vähenemisest. Me saame küll suurte investeeringute abil leevendada rannikualade seisundi halvenemise probleeme, et toetada turismi, kuid sama ei saa öelda kalavarude kohta. Kui aga EL võtab vastu õigusakte, et lõpetada liigkasutuse eest vastutavad projektid, peab ta tegelema asjaomaste töötajate töötuse probleemiga.

5.5. Lekked ja kaod⁽⁴⁰⁾ ei ole seotud liigkasutusega, vaid kujutavad endast ebatõhusat ja lubamatut veekasutust. See on aga küsimus, mis nõuab ühtset käsitlusviisi. Lekete ja kadude puhul on olmevee tarnijate peamine vaatepunkt majanduslik⁽⁴¹⁾. Lekete ja kadudega tegeletakse alles siis, kui nad tekitavad rohkem kulusid kui nende parandamine. Tavaliselt jõutakse sellesse punkti siis, kui lekete ja kadude hulk on umbes 15%⁽⁴²⁾ veekogusest. Võimalik on ka teistsugune käsitlusviis ja tänapäeval, mil veenappus suureneb, on selline käsitlusviis väga vajalik, et tuua see piir alla 15%.

⁽³⁷⁾ Tema ettepanek on astmeline tariif, mille kohaselt peaks esimene aste olema taskukohane ja teataval tingimustel isegi tasuta ning on seega kooskõlas inimeste õigusega veele. Teine aste peaks olema kulude katmise tariif. Kolmas aste hõlmab palju kõrgemaid hindu, tekitades ristsubsideerimise luksusliku veekasutuse ja põhitasandi veekasutuse vahel ning vältides liigkasutust. Komitee leiab, et iga astme väärtused peaks kindlaks määrama iga liikmesriik või isegi iga vee- ja sanitaarteenuse osutaja.

⁽³⁸⁾ „Risks and impacts of the commodification and financialization of water on the human rights to safe drinking water and sanitation“, aruanne, mille esitas ÜRO Peaassamblee 76. istungjärgul puhtale joogiveele ja sanitaartingimustele juurdepääsu kui inimõigusega tegelev ÜRO eriraportöör, Pedro Arrojo Agudo, A/76/159.

⁽³⁹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. oktoobri 2000. aasta direktiiv 2000/60/EÜ, millega kehtestatakse ühenduse veepoliitika alane tegevusraamistik (EÜT L 327, 22.12.2000, lk 1) (veepoliitika raamdirektiiv).

⁽⁴⁰⁾ Üldiselt on lekked ja kaod seotud veega, mis läheb kas füüsiliselt kaduma või mida ei maksustata, pidades silmas, et osa maksustamata veest on siiski lubatud kasutada. Täpsema teabe saamiseks tutvuge veebilansiga.

⁽⁴¹⁾ Selles lõigus ei viita me kadude puhul maksustamata lubatud tarbimisega.

⁽⁴²⁾ See on Portugalis kasutatav tüüpiline sihtväärtus. Teistel ELi riikidel võivad olla erinevad sihtväärtused, kuid väärtus ise ei ole meie idee arendamise seisukohast oluline.

6. Juhtimine

6.1. Komitee märgib, et veevarustus ja kanalisatsioon on kogu maailmas kohalike omavalitsuste pädevuses, kusjuures eri liiki veetarnijad (äriühingud või munitsipaalteenused) teenindavad üht või mitut omavalitsust. Euroopa Liidus ja kogu maailmas teenindavad valdavat enamikku inimesi avaliku sektori vee-ettevõtjad. Lisaks veetarnijate eri vormidele on veel üks oluline eristus: avalik või erasektori haldus. Nende mõlema puhul leiame erinevaid juhtimisviise. Samuti leiame häid ja halbu näiteid nii avaliku kui ka erasektori halduse puhul. Siiski on kasumile keskenduval erasektoril raske täita teenuse universaalsuse nõuet. Avalik sektor suudab paremini teenindada kogu elanikkonda taskukohase hinna ja piisava teenusekvaliteediga. Komitee märgib, et seda järelust toetavad viimase kahe aastakümne näited vee- ja sanitaarteenuste taas omavalitsuste omandisse andmisest.

6.2. Teenuse kvaliteedi, taskukohasuse ja universaalsuse tagamiseks on kõigi sidusrühmade osalemine juhtimistasandil ja reguleerivates asutustes parim viis, kuidas hoida veevarustus ja sanitaartingimused kestliku arengu eesmärgi nr 6 täitmise teel ajal, mil veenappus kasvab ja hinnad tõusevad. Veetarnija tasandil võib viidata eduloole Córdoba, kus munitsipaalteetvõttel EMACSA on ühine sidusrühmi kaasav juhatus, mis on näide kaasavast juhtimisest⁽⁴³⁾. Tõhusama reguleerimise tagamiseks peaks reguleerivatel asutustel olema ühe juhataja asemel juhatus, kus osalevad ka sidusrühmad.

6.3. Rahvusvahelised jõed ja veekogud võivad tekitada pingeid ja lõpuks konflikte riikide vahel, isegi ELis. Komitee leiab ja soovib, et EL võiks osaleda mitut liikmesriiki hõlmavate vesikondade juhtimises, määrares üldpõhimõtted, käegakatsutavad eesmärgid ja kvalifitseeritud seire, mis on parim viis veemajandusele kaasa aidata mitmesuguseid kriise põhjustava veenappuse ajal.

6.4. Veemajandusmudel (hierarhiliste järelevalveorganite hajutus või puudumine ning bürokraatlik läbipaistmatus) ei ole praegu tõhus. Hädasti on vaja leida uus hüdroökosüsteemide juhtimismudel, eelkõige selliste ökosüsteemide jaoks, mis hõlmavad mitut liikmesriiki. Veesektoris on palju asutusi, mis vastutavad veeringe eri etappide eest ning millel on vastuolulised vaatepunktid ja eesmärgid ning mõnikord kattuvad kohustused. Komitee teeb komisjonile ettepaneku luua vesikonna juhtimisraamistik koos poliitiliste ja tehniliste organitega vesikonna tasandil. Eesmärk oleks tagada maksimaalse tõhususega üldised poliitilised suunised ja tehniline juhtimine ning kõigi sidusrühmade kaasamine tõhusate osalusmehhanismide kaudu.

6.5. Täpsemalt teeb komitee ettepaneku luua nii poliitiline kui ka tehniline, demokraatlik ja avatud juhtimismudel, mille eesmärk on viia ellu põhimõtte tagada üldsusele universaalne juurdepääs kvaliteetsele ja taskukohasele joogiveele. Komitee teeb ettepaneku luua kõikide asjaomaste riikide liikmetest koosnevad halduskomiteed, mille ülesanne on poliitiline juhtimine ja riikidevaheliste huvide konfliktide lahendamine. Neid vesikonna halduskomiteid peaks abistama ekspertidest koosnev tehniline komitee ja nad peaksid tegelema vesikondade tehnilise haldamisega. See halduskomitee peaks avalikult ja rangelt kehtestama kohustuste hierarhia enda ja asjaomase vesikonnaga seotud riikides eksisteerivate asutuste vahel, et vastutusalades ei tekiks vastuolusid ega segadust. Vesikonna halduskomitee kõrval peaks tegutsema nõuandekomitee. See nõuandekomitee koosneks kodanikuühiskonna organisatsioonidest, eelkõige keskkonna-, kliima- ja tarbijaorganisatsioonidest ning sotsiaalpartneritest, ja selle ülesanne oleks pidada struktureeritud kodanikuühiskonna dialoogi halduskomiteega ning aidata lahendada võimalikke huvide konflikte.

Brüssel, 13. juuli 2023

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Oliver RÖPKE

⁽⁴³⁾ Enrique Ortega de Miguel ja Andrés Sanz Mulas, „Water Management in Córdoba (Spain): A Participative, efficient and Effective Public Model“, *Reclaiming Public Water*, TNI ed., 2005.